

Smittsamma sjukdomar, haverier i våra IT-system, klimatförändringar och terrorangrepp. Vårt moderna samhälle för med sig hot och risker som kan slå mot ett helt land och dess befolkning. Krisberedskap handlar om att vara beredd på att hantera hoten om de blir verklighet.

Det här kapitlet tar upp vår gemensamma säkerhet, allvarliga händelser och kriser som kan drabba Sverige och vår omvärld.

Kopplingar till läroplanen

Innehållet i kapitlet Krisberedskap har kopplingar till främst kursplanen i samhällskunskap årskurs 7-9. Samhällets och den enskildes förmåga att förebygga och hantera allvarliga händelser och kriser ligger högt upp på agendan både inom EU men också i många andra länder utanför Europa. En komplex hotbild med allt från terrorism till konsekvenser av klimatförändringarna har gjort att frågor och samhällets och individens förmåga att förebygga och hantera kriser är mer aktuell än någonsin. För utbildningsmaterial om naturgivna risker och hot (kursplanen för geografi årskurs 7-9), se kapitlet Naturolyckor.

Har du koll? Krisberedskap

Kunskapsmål

Efter att ha gått igenom det här kapitlet bör eleverna:

- Känna till vad som kännetecknar det moderna och sårbara samhället.
- Förstå vad som menas med att samhället kan drabbas av kriser.
- Känna till vad som är vårt gemensamma ansvar vid en kris och vad som ingår i den enskildes ansvar.
- Känna till hur man som enskild kan skaffa sig en egen hemberedskap inför exempelvis ett långvarigt elavbrott och var man hittar viktig information före och under en kris.
- Veta att numret 113 13 är Sveriges nya informationsnummer vid allvarliga olyckor och kriser.
- Veta att 113 13 ska man ringa om man vill ha eller lämna information om allvarliga olyckor och kriser som inträffat.

Olika begrepp - diskutera i klassen

För att eleverna ska kunna ta till sig innehållet i materialet är det viktigt att de först blir bekanta med några vanliga begrepp som används när vi talar om olyckor, allvarliga händelser och kriser. Förslag på diskussionsfrågor:

- Vad tänker du på när du hör begreppen *risk*, *hot* och *säkerhet*?
- Vad är en *kris*? Ge exempel.
- Vi lever i ett modernt men sårbart samhälle. Vad betyder det i fråga om vår säkerhet?

Diskussionsunderlag

Som underlag för diskussion kan eleverna ta del av följande exempel. Underlagen finns även som elevmaterial (elevblad 1).

Terrordåden i Norge

Den 22 juli 2011 fick den norska polisen larm om att en sprängladdning hade detonerat vid regeringsbyggnaden i centrala Oslo. När räddningspersonal kom till platsen hade flera människor omkommit och många fler skadats av explosionen. Samtidigt på ön Utöya, 4 mil nordväst om Oslo, hade mer än 600 ungdomar från Arbeiderpartiets Ungdomsförbund samlats. Plötsligt steg en man iland på ön och började skjuta vilt omkring sig. Mannen, Anders Behring Breivik, dödade 69 personer på Utöya, de flesta mellan 16-18 år gamla. Breivik förklarade i förhör att avsikten med hans attacker var att strypa Arbeiderpartiets kommande rekrytering för att, som han uppgav, rädda Norge och Västeuropa från kulturmarxism och islamisering.

Jordbävning och tsunami i Japan

Den 11 mars 2011 inträffade en kraftig jordbävning i Stilla havet utanför Japans östra kust. Jordbävningen följdes av en tsunami – en enorm flodvåg – som med våldsamt kraft vräkte in flera kilometer över land och drog med sig allt som kom i dess väg, hela samhällen och byar, människor, hus, el- och teleledningar, bilar och bussar. I samband med katastrofen skadades flera kärnkraftverk allvarligt vid en anläggning i Fukushima. Radioaktiva ämnen läckte ut och tiotusentals människor fick evakueras. Närmare 20 000 människor antas ha dött, miljoner blev utan el, vatten och bostad.

Din egen hemberedskap

Låt eleverna ta reda på vad man alltid bör ha hemma för att klara sig en tid, vid exempelvis ett långvarigt elavbrott. Fakta finns på www.dinsakerhet.se/Din-krisberedskap/, www.krisinformation.se/web/Pages/Page_72939.aspx, www.civil.se/#/tips-rad/, samt i faktaförordjupningsdelen till detta kapitel. Alternativt: dela ut elevblad 2 och diskutera i klassen och låt eleverna fylla på med fler bra tips.

113 13 – Sveriges nya informationsnummer vid allvarliga olyckor och kriser

SOS Alarm införde i mars 2013 ett nytt informationsnummer vid allvarliga olyckor och kriser, 113 13. Till 113 13 kan man ringa om man vill få eller lämna information om allvarliga olyckor och kriser som inträffat. Be eleverna ge exempel på vad det kan vara för typer av allvarliga olyckor eller kriser.

Mer fakta om informationsnumret 113 13 finns på SOS Alarms webbplats www.sosalarm.se/113-13/.

Risker och hot i den egna kommunen

Låt eleverna ta reda på vilka risker och hot som finns i hemkommunen (frågeställningen finns på elevblad 2). Har någon särskild händelse drabbat kommunen? Diskutera gärna exempelvis utifrån följande frågeställningar: Vad hände? Hur påverkades invånarna? Hur hanterade invånarna händelsen? Och hur hanterade kommunen händelsen?

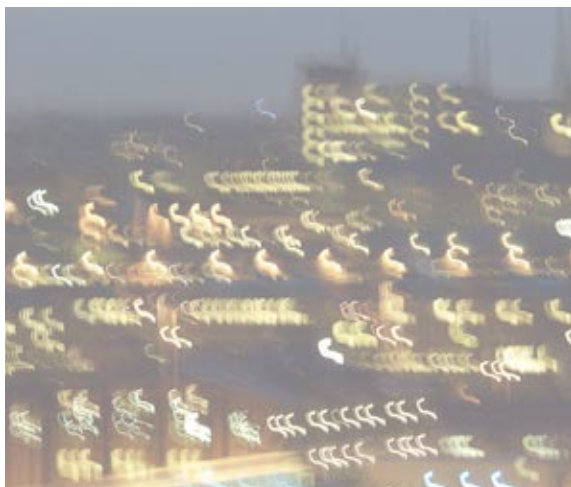
Kunskapsspelet Blackout

Vad händer vid ett långvarigt elavbrott, hur påverkas viktiga funktioner i samhället och hur får vi mat, vatten och värme? Och vad gör min egen kommun? Dessa och en massa andra frågor får eleverna söka svar på med hjälp av kunskapsspelet Blackout och erfarna spelare från Civilförsvarsförbundet.

Läs mer om det kostnadsfria spelet Blackout och boka en spelning på: www.sakerhetspolitik.se/Larare/kunskapsspel/ eller www.civil.se/kurser/blackout.

Aktuella länkar

www.dinsakerhet.se/Din-krisberedskap/
www.krisinformation.se/web/Pages/Page_72939.aspx
www.civil.se/#/tips-rad/
www.sakerhetspolitik.se/Larare/kunskapsspel/
www.civil.se/kurser/blackout
www.sosalarm.se/113-13/

Smittsamma sjukdomar, haverier i våra IT-system, klimatförändringar och terrorangrepp. Vårt moderna samhälle för med sig hot och risker som kan slå mot ett helt land och dess befolkning. Krisberedskap handlar om att vara beredd på att hantera hoten om de blir verklighet.

Sverige har inte varit i krig på 200 år och risken för att vi ska utsättas för ett militärt angrepp bedöms under överskådlig tid som osannolik. Däremot har vi drabbats och kommer vi sannolikt att drabbas av andra allvarliga händelser som kan få svåra konsekvenser för befolkningen och kanske för hela vårt land. Riktigt stora påfrestningar på vårt samhälle kallar vi för kriser.

Exempel på inträffade kriser i Sverige och omvärlden:

- Terroristattacker i USA 2001
- Tsunamikatastrofen i Sydostasien 2004
- Stormen Gudrun i Sverige 2005
- Jordbävning på Haiti 2009
- Översvämningar i Pakistan 2010, 2011
- Jordbävning och tsunami i Japan 2011
- Massakern på Utöya och bombattentatet mot regeringskansliet i Oslo 2011

Har du koll? Krisberedskap

Vad är en kris?

Ordet kris kan betyda olika saker i olika sammanhang och för olika människor. En kris kan vara det samma som att drabbas av en allvarlig sjukdom, att göra slut med någon, förlora en anhörig, en nära vän eller ett älskat husdjur.

När vi pratar om samhällets säkerhet kan man definiera ordet kris så här:

- En kris drabbar eller berör många människor och stora delar av samhället
- Hotar grundläggande värden (som vår demokrati och rättssäkerhet) och viktiga funktioner (som elförsörjningen)
- Avviker från det normala och innebär en allvarlig störning i viktiga samhällsfunktioner
- Kräver snabba insatser

I dag omfattar vår beredskap inte bara vår förmåga att möta ett väpnat angrepp mot vårt land. Vi måste även ha en beredskap för att hantera ett brett spektrum av hot och risker som kan drabba oss.

Det är hot som kan slå mot flera viktiga funktioner i samhället, exempelvis långvariga elavbrott, svåra översvämningar och stormar, planerade attacker mot centrala IT-system, terrorattacker och organiserad brottslighet. Därutöver kommer det sannolikt att inträffa kriser som vi inte kan förutse.

Riksdagen har beslutat att målen för Sveriges krisberedskap är att:

- Minska risken för och konsekvenserna av allvarliga störningar, kriser och olyckor.
- Trygga hälsan och den personliga säkerheten för barn, kvinnor och män samt.
- Hindra eller begränsa skador på egendom eller miljö.

Det sårbara samhället - hot och risker

Vårt västerländska samhälle är modernt och bekvämt. Vi är vana vid att saker och ting nästan alltid fungerar och funderar inte så mycket över vad som skulle hända om det en dag inte gjorde det.

Det är svårt att tänka sig hur vardagen skulle se ut om vi inte kunde använda datorn, bankomat-kortet, busskortet, mobilen, kylskåpet, toaletten och duschen.

Men vårt högteknologiska samhälle är också sårbart. Det vill säga händelser som inträffar kan få allvarliga konsekvenser för viktig verksamhet i vårt land. Nästan all verksamhet är beroende av el. Utan el slutar det mesta att fungera, inte minst för att vi använder IT till väldigt mycket. Många ser därför omfattande störningar i elförsörjningen som något av det allvarligaste som kan drabba oss.

Klimatförändringarna påverkar alla världens länder, vissa mer och andra mindre. Redan svaga och utsatta stater och folk kommer att drabbas hårdast, men även för Sveriges del blir konsekvenserna betydande.

I norra delen av Sverige kan det bli allt vanligare med extrem nederbörd. Svåra översvämningar kan få allvarliga konsekvenser för exempelvis vägar, järnvägar, broar, industrier och bostäder liksom för energi- och dricksvattenförsörjningen. Det finns också risk för att förorenad mark översvämmas och giftiga ämnen sprids.

Sverige påverkas också i hög grad av globaliseringen som bland annat innebär att teknologi, handel, information och kapital flödar kors och tvärs över jorden utan hänsyn till avstånd eller nationsgränser. Detta gränslösa flöde knyter samman stater och samhällen i ett ömsesidigt beroende. En finansiell kris i USA kan påverka hela världens ekonomi, en jordbävning och tsunami som ödelägger viktig odlingsmark på andra sidan jordklotet kan få allvarliga följder för många länders livsmedelsförsörjning.

Allvarliga händelser och kriser blir gränslösa och stannar inte inom ett lands gränser. Användningen av internet innebär till exempel att cyberattacker och datavirus som skapas utanför Sverige kan bli lika påtagliga för oss som ett nationellt hot.

Energiförsörjning, telekommunikationer och transporter är sammankopplade mellan flera olika länder. Ett brott på en elkabel i ett land kan få omedelbara konsekvenser för övriga länder som är uppkopplade mot samma nät.

Globaliseringen gör oss på ett sätt sårbara och påverkar dagens och morgondagens hot och risker.

Vårt gemensamma ansvar

För att kunna förebygga och hantera olika kriser så effektivt som möjligt har Sverige utvecklat ett särskilt krishanteringssystem. I stort sett hela samhället: kommuner, länsstyrelser, landsting, centrala myndigheter, näringsliv, frivilligorganisationer och ytterst regeringen, ingår i systemet och har olika uppgifter och roller inom det.

En viktig utgångspunkt för krishanteringssystemet är att den som ansvarar för att en viss verksamhet fungerar under normala förhållanden, även har ett ansvar för att verksamheten fungerar vid en kris.

Kommunerna har en viktig roll i krishanteringssystemet. De ansvarar för verksamhet som ligger nära den enskilde kommuninvånaren, som till exempel barn- och äldreomsorg, vattenförsörjning och räddningstjänst, verksamhet som måste fungera även vid kriser. Landstingen ansvarar bland annat för sjukvård och kollektivtrafik som även det måste fungera.

Alla vi som bor i Sverige har också ett ansvar att utifrån förmåga vara förberedda och kunna ta hand om oss själva och våra närmaste vid en kris. Samhällets resurser måste först och främst gå till dem som bäst behöver, exempelvis gamla och sjuka.

I ditt ansvar ingår att:

- Vara medveten om och förbereda dig för att olyckor och kriser kan inträffa.
- Vara medveten om att samhällets resurser först måste gå till grupper med störst behov.
- Hålla dig informerad om vad myndigheter och organisationer gör för att hantera en händelse och följa instruktioner och råd från myndigheterna.
- Ha en beredskap för att möta grundläggande mänskliga behov som vatten, mat och värme, framförallt i inledningen av en kris.

Så här kan du förbereda dig

Vid en allvarlig händelse kan saker och ting snabbt förändras och förvärras. Uppdaterad information från ansvariga myndigheter finns samlad på www.krisinformation.se. Du kan även få aktuell information på Sveriges Radio P4 samt på din kommuns webbplats.

Ta reda på vilka risker och hot som finns i din kommun. Bor du inom ett ras-, skred- eller översvämningsskänligt område? Finns det någon farlig industri eller något annat som kan vara bra att känna till?

Din egen hemberedskap

- Skaffa en batteridrivna radio eller en radio som drivs av solceller så att du kan ta del av viktig samhällsinformation även om det är elavbrott och mobilnät och internet inte fungerar.
- Se till att ha ett ordentligt förråd med tändstickor och stearinljus hemma, men tänk på brandfaran.
- Om elen försvinner, tappa upp vatten i hinkar eller i badkaret innan trycket i ledningarna försvinner.
- Ha alltid konserver och andra hållbara livsmedel hemma så att du klarar dig några dygn om du skulle bli isolerad.
- Skaffa bra dunkar att hämta vatten i om det blir störningar i vattenförsörjningen och du måste hämta vatten vid särskilda tappställen i kommunen.
- Kunskap om första hjälpen och hur du larmar vid akut fara kan rädda liv. Läs mer på www.dinsakerhet.se/vidolycka.
- Läs mer om hur du kan förbereda dig vid en kris eller allvarlig händelse på: www.dinsakerhet.se/dinkrisberedskap.

Vårt behov av information

Vid en svår olycka eller en kris ökar vårt behov av information. Vi vill veta vad som händer, hur jag själv ska agera och vad ansvariga myndigheter gör. Som enskild har du också ett ansvar att hålla dig informerad.

Vid ett elavbrott slutar väldigt mycket att fungera i vårt samhälle, bland annat försvinner möjligheten att använda sig av informationskällor på internet eller ta del av nyheterna i etermedia. En batteridrivna radio eller en radio som drivs med solceller kan vara räddningen. Att lyssna på bilradion kan vara ytterligare ett sätt att få information vid ett elavbrott. Kommunen där du bor kan använda sig av allt från flygblad till torgmöten och personliga informatörer som knackar dörr för att nå ut med viktig information till medborgarna.

Alla kommuner har en skyldighet att kunna informera kommuninvånarna vid en allvarlig händelse och ska snabbt kunna lägga ut information på kommunens webbplats eller på annat sätt tillmötesgå informationsbehovet.

113 13 – Sveriges informationsnummer vid allvarliga olyckor och kriser

SOS Alarm införde i mars 2013 ett nytt informationsnummer vid allvarliga olyckor och kriser, 113 13. Till 113 13 kan man ringa om man vill få eller lämna information vid allvarliga olyckor och kriser i samhället. Det kan exempelvis handla om en större storm, en influensaepidemi eller en översvämning. Numret ska också vara ett stöd för ansvariga aktörer, som exempelvis kommuner, länsstyrelser och myndigheter, att förmedla information till allmänheten vid allvarliga olyckor och kriser i samhället. Numret är öppet dygnet runt, året om och kostar som en vanlig samtalsavgift. Numret går dock endast att ringa i Sverige

- Mer fakta om informationsnumret 113 13 finns på SOS Alarms webbplats www.sos-alarm.se/11313/.

Övning och planering

Arbetet med att utveckla en bra beredskap för kriser börjar egentligen redan med vår förmåga att förebygga och hantera olyckor som inträffar varje dag, som trafikolyckor, bränder och fallolyckor. Olyckor som naturligtvis innebär en kris både för den drabbade och för de anhöriga. Kan vi inte förebygga och minska konsekvenserna av vanliga olyckor när de inträffar så får vi också svårt att klara av de riktigt allvarliga händelserna som drabbar många människor och stora delar av samhället.

För att vi ska kunna vara så förberedda som möjligt och kunna reagera snabbt och effektivt när en kris inträffar måste alla ansvariga utbildas och övas. Enligt lag måste exempelvis kommuner öva och utbilda både sina tjänstemän och politiker inför kriser för att alla ska kunna samarbeta på ett bra sätt och veta vem som ska göra vad.

Kommuner och landsting är även skyldiga att ha en plan för hur de ska kunna hjälpa kommuninvånarna vid olika kriser, exempelvis vid större elavbrott, giftutsläpp eller svåra översvämningar. De måste också analysera vilka risker och hot som finns i kommunen och arbeta för att minska dessa. Det kan vara att det går många transporter med giftiga kemikalier genom ett tätbebyggt område, att det finns vattendrag som riskerar att svämma över vid snösmältning och ihärdigt regnande eller att det finns farliga industrier i kommunen.

Krisberedskap kräver samarbete

Kommunerna är viktiga i arbetet med att förebygga och hantera kriser. Men även den statliga nivån, länsstyrelser, centrala myndigheter och ytterst regeringen, har viktiga roller i krishanteringssystemet. För att arbetet med samhällets säkerhet ska fungera så bra som möjligt krävs det att alla samarbetar.

Landets 21 länsstyrelser har ett särskilt ansvar för att stödja och följa upp kommunernas arbete med att förebygga och hantera kriser och allvarliga händelser.

För att underlätta samarbetet mellan myndigheter, organisationer och företag finns ett antal så kallade samverkansområden. Ett samverkansområde består av ett antal myndigheter som av regeringen har fått ett särskilt ansvar för samhällets krisberedskap. Därför är det särskilt viktigt att samarbetet fungerar bra mellan dessa.

Myndigheterna inom ett samverkansområde träffas med jämna mellanrum för att planera hur man kan förbättra krisberedskapen inom till exempel transportsektorn, el- och teleförsörjningen eller inom bank- och finanssektorn.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, har ansvar för frågor som rör skydd mot olyckor, krisberedskap och civilt försvar.

MSB ska underlätta samarbetet mellan alla som arbetar med en kris. Exempelvis kan myndigheten stödja andra myndigheter med att samordna informationen till allmänhet och media så att inte olika myndigheter säger olika saker.

MSB har beredskap dygnet runt för att snabbt kunna gå in i en särskild krisorganisation när något allvarligt inträffar. Då måste man, om det krävs, kunna arbeta dygnet runt med händelsen.

Kansliet för krishantering

Inom regeringskansliet finns ett särskilt kansli för krishantering som ligger under statsrådsberedningen. Kansliet bildades efter flodvågskatastrofen i Sydostasien 2004 då flera hundra svenskar omkom.

Krискansliet följer dygnet runt vad som händer i omvärlden och analyserar händelserna för att se om de kan få konsekvenser för Sverige.

Kansliet stödjer också departementen med att utveckla och stärka beredskapen så att alla vet vem som ska göra vad och hur vid en händelse. När något inträffar ska kansliet larma regeringen och berörda departement och kunna dra i gång krisarbetet i regeringskansliet.

Mer fakta och information

www.sakerhetspolitik.se, www.krisinformation.se, www.dinsakerhet.se och www.sosalarm.se.

Aktuella länkar

www.krisinformation.se

www.dinsakerhet.se/vidolycka

www.dinsakerhet.se/dinkrisberedskap

www.sakerhetspolitik.se

www.dinsakerhet.se

www.sosalarm.se

Elevblad 1

Terrordåden i Norge

Den 22 juli 2011 fick den norska polisen larm om att en sprängladdning hade detonerat vid regeringsbyggnaden i centrala Oslo. När räddningspersonal kom till platsen hade flera människor omkommit och många fler skadats av explosionen. Samtidigt på ön Utöya, 4 mil nordväst om Oslo, hade mer än 600 ungdomar från Arbeiderpartiets Ungdomsförbund samlats. Plötsligt steg en man iland på ön och började skjuta vilt omkring sig. Mannen, Anders Behring Breivik, dödar 69 personer på Utöya, de flesta mellan 16-18 år gamla. Breivik förklarar i förhör att avsikten med hans attacker var att strypa Arbeiderpartiets kommande rekrytering för att på så sätt rädda Norge och Västeuropa från kulturmarxism och islamisering.

Har du koll? Krisberedskap

Jordbävning och tsunami i Japan

Den 11 mars 2011 inträffade en kraftig jordbävning i Stilla havet utanför Japans östra kust. Jordbävningen följdes av en tsunami – en enorm flodvåg – som med våldsamt kraft vräkte in flera kilometer över land och drog med sig allt som kom i dess väg, hela samhällen och byar, människor, hus, el- och teleledningar, bilar, bussar och odlingsmark. I samband med katastrofen skadades flera kärnkraftverk allvarligt vid en anläggning i Fukushima. Radioaktiva ämnen läckte ut och tiotusentals människor fick evakueras.

Närmare 20 000 människor antas ha dött, miljoner blev utan el, vatten och bostad.

Elevblad 2

Så här kan du förebereda dig

Vid en allvarlig händelse kan saker och ting snabbt förändras och förvärras. Uppdaterad information från ansvariga myndigheter finns på www.krisinformation.se. Du kan även få aktuell information på Sveriges Radio P4 samt på din kommuns webbplats.

Bra att alltid ha hemma:

- Batteridriven radio, eller radio som drivs av solceller – du kan ta del av viktig samhälls-information även om det är elavbrott och mobilnät och Internet inte fungerar
- Ett ordentligt förråd med tändstickor och stearinljus – men tänk på brandfaran!
- Konserver och andra hållbara livsmedel – så att du klarar dig några dygn om du skulle bli isolerad
- Bra dunkar att hämta vatten i – om det blir störningar i vattenförsörjningen och du måste hämta vatten vid särskilda tappställen i kommunen.

Vad mer kan vara bra att alltid ha hemma?

Tänk också på att ...

... ta reda på vilka risker och hot som finns i din kommun. Bor du inom ett ras-, skred-, eller översvämningskänsligt område? Finns det någon farlig industri eller något annat som kan vara bra att känna till?

... ha kunskap om första hjälpen och om hur du larmar vid akut fara!

Läs mer på www.dinsakerhet.se/vidolycka.

Vet du att:

Det finns ett nytt informationsnummer, 113 13, som du kan ringa om du vill få eller lämna information om **allvarliga olyckor och kriser som inträffat**.

Aktuella länkar

www.krisinformation.se

www.dinsakerhet.se/dinkrisberedskap

www.sosalarm.se/113-13/